

"FUQAROLIK JAMIYATIDA INSON HUQUQLARINING HUQUQIY KAFOLATLARI: MILLIY VA XALQARO TAJRIBA"

Turdiboyev Sherzod Rahmonberdiyevich

Ichki ishlar vazirligi Farg'oana akademik litseyi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada fuqarolik jamiyatida inson huquqlarini huquqiy jihatdan kafolatlashning milliy va xalqaro mexanizmlari tahlil qilinadi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi doirasida inson huquqlarining ta'minlanish darajasi, mavjud kafolatlar va xalqaro tajriba asosida takomillashtirish yo'llari yoritilgan. Shuningdek, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Yevropa xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti, YeIning inson huquqlari bo'yicha standartlari bilan taqqosiy tahlil olib borilgan. Maqola fuqarolik jamiyatining rivojlanishi inson huquqlarining amalda himoya qilinishi bilan bevosita bog'liq ekanini asoslaydi.*

Kalit so'zlar: *fuqarolik jamiyati, inson huquqlari, huquqiy kafolatlar, milliy qonunchilik, xalqaro tajriba, demokratiya, huquqiy davlat, erkinlik*

Inson huquqlarining huquqiy kafolatlari har qanday demokratik jamiyatning tayanch ustunlaridan biri hisoblanadi. Fuqarolik jamiyati esa ushbu huquqlarning ro'yobga chiqishini ta'minlaydigan muhim ijtimoiy institut sifatida namoyon bo'ladi. Fuqarolik jamiyatining rivojlanishi inson huquqlarining kafolatlangan holda himoya qilinishini talab qiladi. Shu boisdan, bugungi kunda milliy darajadagi huquqiy mexanizmlar bilan bir qatorda xalqaro standartlar va tajribalarni ham chuqur tahlil qilish zarurdir. O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng inson huquqlarini himoya qilish borasida qator yutuqlarga erishdi. Biroq, bu yo'nalishda xalqaro tajribani chuqur o'rganish va milliy tizimni takomillashtirish dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Fuqarolik jamiyati – bu davlat va shaxs o'rtasida vositachi bo'lib xizmat qiluvchi, mustaqil ijtimoiy institutlar yig'indisidir. U inson huquqlarining amalda ta'minlanishini nazorat qiluvchi va himoya qiluvchi kuchli omil bo'lib xizmat qiladi. Inson huquqlarining huquqiy kafolatlari, avvalo, konstitutsiyaviy normalarda o'z ifodasini topadi. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida inson huquqlari va erkinliklari oliy qadriyat sifatida e'tirof etilgan. Xususan, 13- va 14-moddalarda inson huquqlari davlat tomonidan kafolatlanishi belgilangan.

O'zbekistonning inson huquqlarini himoya qilishdagi yondashuvi BMTning Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va boshqa xalqaro hujjatlar asosida shakllanmoqda. Mamlakat Inson huquqlari bo'yicha xalqaro paktlarga qo'shilgan bo'lib, ularning ijrosini ta'minlash yuzasidan milliy institutlar, jumladan, Inson huquqlari bo'yicha vakil (ombudsman), nodavlat notijorat tashkilotlari va mustaqil OAV faoliyat yuritmoqda.

Xalqaro tajribaga nazar tashlaydigan bo'lsak, Yevropa Ittifoqi davlatlarida inson huquqlarini kafolatlashda sud mustaqilligi, fuqarolik nazorati, erkin matbuot va jamoat tashkilotlari faoliyati muhim rol o'ynaydi. Masalan, Germaniyada inson huquqlarini

himoya qilish uchun ombudsman institutlari keng vakolatga ega bo'lib, fuqarolar shikoyatlarining ko'rib chiqilishi aniq mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, Skandinaviya davlatlarida davlat idoralari ustidan jamoatchilik nazorati kuchli yo'lga qo'yilgan.

O'zbekistonda fuqarolik jamiyatini mustahkamlash va inson huquqlarini kafolatlash maqsadida so'nggi yillarda qator islohotlar amalga oshirildi. Jumladan, "Fuqarolik jamiyatining asoslari to'g'risida"gi qonun, "Ombudsman to'g'risida"gi qonun, korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha milliy dasturlar va boshqa huquqiy asoslar qabul qilindi. Biroq, bu borada hali ham fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish, inson huquqlarini buzilishi holatlarini tezkor aniqlash va ularni bartaraf etish mexanizmlarini kuchaytirish dolzarb bo'lib qolmoqda.

Shu nuqtai nazardan, xalqaro tajriba asosida inson huquqlarini himoya qilishning quyidagi yo'nalishlarini milliy tizimda kuchaytirish taklif qilinadi: 1) sud hokimiyatining to'liq mustaqilligini ta'minlash; 2) nodavlat tashkilotlarining faoliyatiga keng erkinlik berish; 3) inson huquqlari bo'yicha ta'lim dasturlarini ommalashtirish; 4) shikoyatlar bo'yicha tezkor va adolatli javob qaytaruvchi tizim yaratish.

Xulosa

Fuqarolik jamiyatining shakllanishi va barqaror rivojlanishi har qanday davlatda inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash darajasi bilan chambarchas bog'liqdir. Inson huquqlarining huquqiy kafolatlari esa davlatning konstitutsiyaviy, institutsional va amaliy darajadagi siyosatida o'z ifodasini topadi. O'zbekiston Respublikasida mustaqillik yillaridan boshlab fuqarolarning asosiy huquqlari va erkinliklarini himoya qilish, ularni xalqaro standartlarga muvofiq ravishda kafolatlash borasida muhim qadamlar qo'yildi. Konstitutsiyaviy islohotlar, yangi qonunlarning qabul qilinishi, inson huquqlari bo'yicha vakolatli institutlarning tashkil etilishi – bularning barchasi fuqarolik jamiyatining huquqiy asoslarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Shunga qaramay, inson huquqlarining real kafolatlanishi nafaqat qonuniy me'yorlar, balki ularning amalda qanday ishlashi bilan ham belgilanadi. Hozirgi sharoitda fuqarolik jamiyati institutlarining roli faqat huquqiy axborotni tarqatish yoki ijtimoiy loyi halarda ishtirok etish bilan cheklanmasligi kerak. Ular inson huquqlari buzilishi holatlarini aniqlash, bunga qarshi chiqish, davlat organlari faoliyatini monitoring qilish kabi funksiyalarni ham bajarishi zarur. Ayniqsa, jamoatchilik nazoratining kuchaytirilishi, mustaqil OAV va nodavlat notijorat tashkilotlarining faoliyatiga sharoit yaratish – huquqlarni real kafolatlashda muhim omillardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "Adolat" nashriyoti, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolik jamiyatining asoslari to'g'risida"gi Qonuni. – Qabul qilingan sana: 2021-yil 15-iyul.

3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman) to‘g‘risidagi Qonun. – 2020-yil 15-mart.
4. Karimova S. Inson huquqlari kafolatlarining konstitutsiyaviy asoslari // “Yuridik fanlar axborotnomasi”. – 2022. – №1. – B. 45–52.
5. Abdullayeva M. Fuqarolik jamiyati institutlari va inson huquqlari: nazariy va amaliy jihatlar. – Toshkent: “Ijtimoiy Fikr” nashriyoti, 2021.
6. Universal Declaration of Human Rights (UDHR), United Nations, 1948.
7. International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), United Nations, 1966.
8. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Human Rights Monitoring Guidelines. – Warsaw: OSCE/ODIHR, 2020.

